

ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ВИЯВ ЦІННОСТІ ПРАВА: ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ

Необхідність дослідження правової реальності обумовлюється належністю права до синергетичної сфери соціального буття, що взаємодіє з іншими його складовими та потребою у визначенні сутності самого феномену права. Без чіткого з'ясування онтологічної природи права, змісту і складу поняття правової реальності, знання основних форм буття права процес пізнання цієї важливої категорії є неможливим. Дослідження будь-якої наукової категорії на теоретичному рівні зумовлює необхідність розробки та застосування відповідних підходів до її характеристики. Тому актуальність даної наукової публікації визначається необхідністю дослідження феномену правової реальності на базі об'єктивно-зумовлених теоретичних підходів. За допомогою теоретично-категоріального інструментарію юридичної науки ми можемо глибше та конкретніше дослідити правову реальність не лише як соціальне явище, а й як особливу форму буття права, своєрідний правовий світогляд, притаманний всьому суспільству в цілому та конкретній особі, зокрема.

Необхідно зазначити, що проблема ціннісного аналізу правової реальності була предметом наукового дослідження представників філософії права та теорії права. Методологічною основою наукового дослідження правової реальності слугують праці класиків світової думки: Арістотеля, Ф. Аквінського, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, а також видатних революційних учених України та Росії — Б. Чичеріна, А. Драгоманова, Л. Петражицького, Б. Кістяківського, Е. Спекторського, Н. Алексєєва. Дослідження феномену права у радянський період було предметом уваги таких учених як Г. Остроумов, В. Малахов, Р. Смирнов, Л. Спірідонов, В. Шаблін, С. Максимов, В. Тоненбаум, П. Рабінович та ін.

У пострадянський період питання правової реальності досліджували російські вчені — С. Алексєєв, В. Баранов, Л. Мамут, В. Нерсєсянц, А. Поляков та західні філософи — Г. Радбурх, Г. Кельзен, М. Мюллер, Є. Фехнер, А. Кауфман, Л. Фуллер, Ю. Хаберманс, П. Бергер, Т. Лукман, П. Бурд'є. Вагомий науковий внесок у розробку цього питання зробили талановиті українські науковці — О. Бандура, І. Бачинін, А. Гарник, Ю. Уршов, А. Козловський, В. Шаповал, В. Шкода, І. Малінова. Проте, такому аспекту дослідження правової реальності, як аналіз та створення методологічної основи для наукового пошуку, вченими ще не приділено достатньої уваги.

Актуальність обраної теми та ступінь її дослідження обумовили мету наукової публікації — визначення підходів до характеристики правової реальності та її структури.

Абстрактний характер правової реальності перешкоджає однозначному тлумаченню цього суспільного феномену, що, в свою чергу, призводить до плюралістичності його розуміння. З цього приводу у науці прийнято розрізняти широке та вузьке визначення правової реальності. В широкому розумінні правовою реальністю є вся сукупність правових явищ: правових норм, інститутів, правовідносин, правових доктрин, правової ідеології, правового менталітету [2, с. 148]. У вузькому значенні під правовою реальністю розуміють лише базисні правові реалії, відносно до яких усі інші правові явища є похідними. Тому під правовою реальністю у різних наукових школах прийнято розуміти правові норми (нормативізм), правовідносини, або ж «правові емоції» (психологічний напрям) [3, с. 79].

Не зважаючи на те, що широке та вузьке розуміння правової дійсності є різними, не слід їх протиставляти, оскільки загальна картина правової дійсності залежить від того, що саме взято за базисний (початковий) феномен. У зв'язку з цим С. Максимов пропонує інтегральну концепцію правової реальності, як світу права, який конструюється із правових феноменів, впорядкованих залежності від відношення до базисного феномена, як до «першореальності» права [2, с. 148].

Будучи фундаментальною науковою категорією теорії права, правова дійсність є складною та багаторівневою системою взаємопов'язаних та взаємоузгоджених елементів, які у сукупності становлять автономну сферу людського буття [4, с. 118]. Серед них можливо виокремити: 1) теорію права, ідею права (природне право); 2) правові норми та закони (позитивне право); 3) правовий досвід та суспільну практику (правове життя) [2, с. 147].

Ідея права або ж теорія права є вихідним, логічно першим елементом правової реальності, що зосереджує всю істинність права як такого. В цьому аспекті ідея права являє собою найбільш загальний, абстрактний вираз сутності права, його «проект», ідеальність правового буття. До цього елемента правової дійсності прийнято відносити суб'єкт права, цінності права і питання єдності прав та обов'язків учасників правовідносин [1, с. 76-78].

Другий елемент правової реальності являє собою позитивне право, тобто систему санкціонованих державою норм (законів), основна мета яких полягає у реалізації ідей права. Втілення правових ідей у закон віддзеркалюється у структурі нормативно-правових актів, які мають у своєму складі такі елементи як суб'єкт (той, кому адресована норма), цінності (те, що захищає норма) і відповідні права та обов'язки учасників правовідносин [2, с. 181].

Наступним рівнем правової дійсності є безпосередня реалізація ідей права у життя, тобто правореалізація, яка полягає в усвідомленні та здійсненні суб'єктом своїх прав відносно інших учасників правових відносин.

Елементи правової реальності взаємопов'язані та взаємоузгоджені та утворюють в сукупності єдину автономну сферу людського буття — світ права.

Сутність правової реальності, як наукової категорії, виявляється через призму людської свідомості, свідомого віддзеркалення у ній картини права. При цьому, правова дійсність необхідно сприймати не лише як суб'єктивне осмислення права, а як таку сферу правового життя, активним учасником якої є сам суб'єкт правовідносин [2, с. 147]. Саме тому правова реальність нерозривно пов'язана з правовою свідомістю та похідними від останньої правовою ідеологією, правовою культурою та правовою поведінкою. Варто зазначити, що правова дійсність не являється якоюсь субстанціональною реальністю, як, наприклад, річ матеріальна. Правова реальність скоріше виступає певним способом осмислення, організації та інтерпретації різних правових аспектів соціально-правового буття [2, с. 148] та, водночас, є важливою формою організації правового життя суспільства.

Правова реальність є ідеальною категорією, тобто вона являє собою особливий вид буття — вид ідеального буття [5], суть якого тлумачиться як «те, що має бути» (у нашому випадку «право, яким воно має бути насправді»). Ідеальність даної категорії означає, що вона є нематеріальним відображенням правової дійсності у людській свідомості. Правова реальність є автономним феноменом ідеальної дійсності та здатна існувати незалежно від людської свідомості. Головним моментом у правовій реальності та всіх її складових є вплив на суспільні відносини, зокрема, на учасників цих відносин. Подібний вплив виявляється по-різному, але він є настільки істотним, що людина, відчуваючи на собі його дію, ототожнює її з реальністю.

До характерних ознак правової реальності можна віднести ті, що вона: є особливою формою суспільного буття; є ідеальною категорією та поєднує в собі об'єктивний і суб'єктивний аспекти буття права та нерозривно пов'язана зі свідомістю, чуттєвістю, практикою [6, с. 65]; здійснює вплив на учасників суспільних відносин; тісно пов'язана з культурними, економічними та політичними чинниками, що існують у суспільстві; охоплює все коло правових феноменів (явищ) — як фундаментальних, так і похідних від них, як негативних так і позитивних; забезпечує процес утворення права, його тлумачення та застосування; відображає загальну динаміку правового життя соціуму, процес розвитку окремих правових інститутів та реальні зміни, що в них відбуваються; є показником ціннісно-духовного та культурного рівня розвитку суспільства.

Враховуючи вищевказане, можна визначити правову реальність як складний багатоаспектний феномен ідеальної реальності, який являє собою гармонійну єдність внутрішнього (суб'єктивного) та зовнішнього (об'єктивного) аспектів буття права і складається з фундаментальних правових сутностей та інших, похідних від них правових явищ, що об'єктивно існують у полі правової матерії та здійснюють вплив на учасників суспільних відносин.

Сучасна юридична наука розглядає правову реальність не лише як філософську категорію, а й як особливий правовий феномен. Тому подальші методологічні дослідження цього суспільного явища є надзвичайно важливими для правильного її наукового розуміння і застосування у категоріальному апараті правової науки.

Використана література:

1. *Алексеев Н. Н.* Основы философии права / Н. Н. Алексеев. — СПб.: Юридический ин-т, 1998. — 256 с.
2. *Максимов С. И.* Правовая реальность: опыт философского осмысления: [монография] / С. И. Максимов. — Х.: Право, 2002. — 328 с.
3. *Манилова И. П.* Философия права (от метафизики к герменевтике) / И. П. Манилова. — Екатеринбург: Уральской гос. юр. академии, 1996. — 352 с.
4. *Остроумов Г. С.* Правовое осознание действительности / Г. С. Остроумов. — М.: Наука, 1969. — 175 с.
5. *Тюхтин В. С.* Проблема идеального: методологичний аспект / В. С. Тюхтин // Питання філософії. — 1987. — № 9. — С. 42-49.
6. *Тиунова Л. Б.* О системном подходе к праву / Л. Б. Тиунова // Советское государство и право. — 1986. — № 10. — С. 46-52.

Карпичков В. О. Правова реальність як вияв цінності права: підходи до характеристики.

В статті аналізуються основні підходи до визначення правової реальності, обґрунтовується власне бачення цієї категорії, досліджується її природа, зміст та структура, дається характеристика правової реальності як аспекту прояву цінності права.

Ключові слова: правова реальність, правовий феномен, правовідносини, правові норми, структура правової реальності.

Карпичков В. А. Правовая реальность как проявление ценности права: подходы к характеристике.

В статье рассматриваются основные подходы к определению правовой реальности, обосновывается собственное видение этой категории, исследуется ее природа, содержание и структура, дается характеристика правовой реальности как аспекта проявления ценности права.

Ключевые слова: правовая реальность, правовой феномен, правоотношения, правовые нормы, структура правовой реальности.

Karpichkov V. Legal Reality as Display of Legal Value: The Approaches to the Characteristics.

The article gives the basic for analyze legal reality, its own vision of the category which is grounded on its nature, maintenance and structure, is probed, description of legal reality is given as to the aspect of display of value of right.

Actuality of the article dedicates to the synergistically field of social life which co-operates with other constituents and necessity of decision of essence of law phenomenon. It is necessary to find ontological nature of law, maintenance, and to composition concept of legal reality, knowledge of basic forms of legal life, a process of cognition of this important category is impossible. The research of any scientific category at theoretical level stipulates the necessity of development and application of the proper going near its description. Therefore actuality of this scientific publication is stipulated also the necessity of research the phenomenon of legal reality on a base of theoretical approaches. Pursuant to the theory we can tool legal science deeper and more concrete to probe legal reality not only as the social phenomenon but also as the special form of legal life, original legal world view, inherent all society on the whole and to the concrete person.

Actuality of select theme and degree of its research stipulated the purpose of scientific publication — decision of going near description of legal reality and its structure.

Being the fundamental scientific category of legal theory, legal reality is the difficult and multilevel system of elements which in an aggregate make the autonomous sphere of human life. Legal reality consists of elements among which are the following: 1) theory of law, idea of law; 2) legal norms and laws; 3) legal experience and public practice.

Essence of legal reality as a scientific category appears through the prism of human consciousness, its reflection in law. Thus legal reality must be perceived not only as a subjective comprehension of right, but as such sphere of legal life, the active participant is a subject of legal relationships.

The legal reality is the special form of public life; it is an ideal category and combines the objective and subjective aspects of legal life and indissolubly related to consciousness, sensuality, practice; carries out influence on the participants of public relations; closely related to the cultural, economic and political factors which exist in society; engulfs all circle of the legal phenomena (phenomena) as fundamental so derivatives from them, as negative so positive; provides the process of formation of right, his interpretation and application; represents the general dynamics of society legal life; it is an index valued-spiritual and standard of culture of development of society.

It is possible to define legal reality as difficult multidimensional phenomenon of ideal reality, which shows by itself harmonic unity of internal (subjective) and external (objective) aspects of legal life and consists of fundamental legal essences, derivatives from them the legal phenomena objectively exist in the field of legal matter and carry out influence on the participants of public relations.

Key words: legal reality, legal phenomenon, legal relationships, legal norms, structure of legal reality.